

La ramaderia extensiva a la Vall d'Alinyà.

Aproximació a la realitat socioambiental de la muntanya d'Alinyà

Anna Hernández Costa, Anna Rodon Rius, Eduard Rodríguez García.
Universitat Autònoma de Barcelona, Ciències Ambientals (2013)

Resum

El projecte se centra en el la vall d'Alinyà, en els terrenys de la Fundació Territori i Paisatge que abasten des dels cims del Port del Comte, a més de 2.000 m d'altitud fins més avall del nucli de Perles en els 500 m, en un ambient de muntanya a la comarca de l'Alt Urgell, Catalunya.

L'objectiu principal ha estat diagnosticar la situació de la ramaderia extensiva de la vall, tot predient la seva viabilitat socioeconòmica com a estratègia de futur, tant pel que fa la seva població, com per les característiques d'un paisatge en mosaic molt ben afaiçonat per la mà humana en el passat. Aquesta diversitat paisatgística assegurada per l'existència de la ramaderia extensiva, provoca una riquesa en biodiversitat ecològica, en front del creixement continu de la massa forestal causat per l'abandonament de les activitats a la muntanya. Un dels aspectes estudiats de la ramaderia de la vall, ha estat la gestió dels cinc ramats existents en l'actualitat, dos de vaques, un de cabres, un d'ovelles i un de cavalls (taula 1).

Taula 1. Número d'explotacions, tipologia de bestiar i sistema de ramaderia a la vall d'Alinyà.

Font: elaboració pròpia.

Explotació	Bestiar	Sistema de ramaderia
1	Boví	Semi-extensiu
2	Boví	Semi-extensiu
3	Oví	Semi-extensiu
4	Cabrum	Extensiu
5	Equí	Extensiu

Des de la identificació dels moviments de transtermitància durant les diferents estacions de l'any, a la de l'obtenció dels

diferents recursos alimentaris pel bestiar provinents directament de la natura. Les entrevistes personals als ramaders han estat una important font d'informació i de tractament de dades per poder diagnosticar la situació actual del sector i de la figura del pastor com a figura professional clau en la vessant socioeconòmica i paisatgística local.

Es van poder identificar clarament els problemes amb els quals es troba la ramaderia extensiva i quins reptes presenta per poder arribar a ser un sector de futur per a la població de la vall. En aquest context es proposen mesures de millora de l'activitat i de difusió dels productes agroramaders de qualitat.

Resumen

El proyecto se centra en el valle de Alinyà, en los terrenos de la Fundación "Territori i Paisatge" que abastan des de las cimas del Port del Comte, a más de 2.000 m de altitud hasta más abajo del núcleo de Perles en los 500 m, en un entorno de montaña en la comarca del Alt Urgell, Catalunya.

El objetivo principal ha sido diagnosticar la situación de la ganadería extensiva del valle, y poder predecir su viabilidad socioeconómica como estrategia de futuro, tanto en términos de su población, como por las características de un paisaje en mosaico muy bien moldeado por la mano humana en el pasado. Esta diversidad paisajística asegurada por la existencia de la ganadería extensiva, provoca una riquesa en biodiversidad ecológica, provocada ante el continuo crecimiento de los bosques causada por el abandono de las actividades en la montaña. Uno de los aspectos estudiados de la ganadería del

valle, ha sido la gestión de los cinco rebaños existentes en la actualidad, dos de vacas, uno de cabras, uno de ovejas y uno de caballos (tabla 1).

Tabla 1. Número de explotaciones, tipo de ganado y sistema de ganadería en el valle de Alinyà.

Fuente: elaboración propia.

Explotación	Ganado	Sistema ganadero
1	Bovino	Semi-extensivo
2	Bovino	Semi-extensivo
3	Ovino	Semi-extensivo
4	Cabruno	Extensivo
5	Equino	Extensivo

Desde la identificación de los movimientos de transtermitancia durante las diferentes estaciones del año, a la de la obtención de los diferentes recursos alimenticios para el ganado que viene directamente de la naturaleza. Las entrevistas personales a los ganaderos han sido una importante fuente de información y procesamiento de datos para poder diagnosticar la situación actual del sector y de la figura del pastor como figura profesional clave en la faceta socioeconómica y paisajística local.

Se pudieron identificar claramente los problemas con que se encuentra la ganadería extensiva y qué retos presenta para poder llegar a ser un sector de futuro para la población del valle. En este contexto se proponen medidas de mejora de la actividad y de promoción de los productos ganaderos de calidad.

Abstract

The project focuses on Alinyà valley in the land that belongs to Fundació Catalunya Caixa, covering the tops of the Port del Comte, reaching to 2,000 m, to below the center of Perles village, situated at 500 m., in a mountain environment in the region of Alt Urgell, Catalonia.

The main objective was today nose the state of ranching in the valley, even

predicting the socio-economic viability as a future strategy, both in terms of its population, as the features of a lands cape mosaics happing well the human hand in the past. This landscape diversity assured by the existence of ranching, causing a wealth of ecological biodiversity in the face of continued growth forest caused by the abandonment of the mountain activities. One of the studied farming in the valley, has been hand ling the five herds in existence, two of cows, one of a goats, one of sheeps and the last of horses, and management system of all of them.

From the identification of pasturage movements during different seasons, the obtaining of different food resources by livestock directly from nature. Personal interviews with the farmers have been an important source of information and data processing to diagnose the current situation of the sector and the role of pastor as a key figure in the professional aspects of socioeconomic and local landscape.

We were able to clearly identify the problems which is ranching and the challenges presented to become an industry of the future for the people of the valley. In this context, measures are proposed to improve the activity and distribution of quality farming products .

Introducció i antecedents

El lloc estudiat ha donat com a característica constant en tota la durada del projecte, que es tracta d'un punt de la geografia catalana més aviat desconegut i poc massificat com a punt de descoberta del medi natural. Al mateix temps, també es caracteritza per la seva bona conservació i com a bona mostra de la diversitat paisatgística del Prepirineu. El paisatge és bàsicament forestal amb conreus en feixes, abrupte amb desnivells de més de 1.500 m i una presència humana molt característica en les activitats tradicionals de muntanya. Es tracta d'un indret amb força diversitat d'ambients, des de típicament mediterranis a subalpins.

Els treballs a la vall es remunten a finals de l'any 1999, en relació als actes de celebració del centenari de la Institució Catalana d'Història Natural, que prèviament donaren com a resultat l'edició de volums sobre els sistemes naturals del Delta de l'Ebre (1977), de les illes Medes (1984) i el dels aiguamolls de l'Empordà (1994). Per primer cop es centrava la vista en un espai d'interior, del Prepirineu català, la vall d'Alinyà.

La Fundació Territori i Paisatge creada el 1997 per l'Obra Social de la llavors Caixa de Catalunya va comprar una finca, que era la de més superfície de tot Catalunya (5.350 ha), tota una vall, en el territori pertanyent al municipi de Fígols i Alinyà, a l'Alt Urgell, dins del PEIN. A partir de llavors es van iniciar els estudis de la muntanya d'Alinyà des de diferents disciplines (climatologia, geologia, edafologia, ecologia, fauna i flora) amb l'objectiu de conèixer a fons els sistemes naturals de la vall d'Alinyà i veïssin la llum en un nou volum editat. (2004).

És en la programació dels projectes de final de carrera de la llicenciatura de Ciències Ambientals (2012-13) de la UAB, que per primer cop diversos grups d'estudiants tracten diferents temes ambientals de la vall. El projecte per tant, és fruit d'aquesta programació de recerca universitària i s'inclou en l'àmbit de la ramaderia extensiva, com a motor socioeconòmic tradicional i històric de la vall. La petjada humana en la vall ha tingut la seva importància a l'hora de modelar el paisatge d'Alinyà, que passà de forestal a desforestat i a l'actual reforestació natural del bosc, per l'abandonament de les activitats silvícoles, agrícoles i ramaderes.

Material i mètodes

Es tria l'objecte d'estudi del projecte amb els objectius generals i específics en el

territori de la finca de la vall d'Alinyà. L'objectiu principal és aproximar-se a la situació socioambiental de la vall d'Alinyà, centrant l'interès en el sector de la ramaderia extensiva present a la vall i predir la situació i la seva viabilitat en el futur.

- Es procedeix a la recerca d'informació i documentació necessàries de tipus bibliogràfic i a l'evolució ramadera en general i a la vall en particular.
- Reconeixement del territori de tota la vall en diverses visites a peu i en vehicle adaptat per les pistes de muntanya i fins a les zones de prats d'alta muntanya.
- Recollida d'informació in situ i realització d'entrevistes i enquestes a tots els ramaders en actiu
- Treballs retrofotogràfics del paisatge amb base a fons fotogràfic dels anys 60 i realització de la mateixa imatge en l'actualitat.
- Selecció documental de tota la informació recollida per poder fer front als objectius del projecte plantejat.
- Es tracten les dades amb programari informàtic Microsoft Excel i SPSS per a l'elaboració de taules i gràfics.
- La cartografia s'ha emprat en l'estudi dels moviments de transtermitància dels ramats de la vall i tractada amb programació de Sistemes d'Informació Geogràfica (GIS).

¹Les categories de vegetació que apareixen en la figura 1. E= boscos escleròfil·les, A= boscos aciculifolis, M= boscos mixtes, ARB= vegetació arbustiva, P= prats i pastures submontans i montans, PAM= prats i pastures d'alta muntanya, C= conreus, ROC= àrees rocoses i EMB= embassament.

Altres repercussions de l'abandonament de l'activitat a muntanya s'han vist paleses en l'observació de les infraestructures i equipaments ramaders presents per tota la vall. La majoria de bordes i corrals estan en desús o en avançat estat de ruïna

La Política Agrària Comuna (PAC) no ha tingut en compte en el seu redactat, les característiques típiques de la ramaderia mediterrània, l'ús comunal de les pastures o l'aprofitament ordenadament esglaonat de les pastures per part dels diferents ramats. La prevista reforma per l'any 2014 pot donar el toc de gràcia definitiu amb la retirada i final de l'aprovació de les ajudes en subvencions (veure taula 4), que ara sostenen de forma ajustada la subsistència econòmica de les famílies ramaderes i la viabilitat de seguir amb les explotacions.

Taula 4. Ajuts econòmics. Font: elaboració pròpia

	Tipus d'ajuts			Quantitat (€)/any
	PAC	Producció ecològica	Races autòctones	
Ramader 1	✓	✗	✗	6.000
Ramader 2	✓	✗	✗	6.000
Ramader 3	✓	✗	✗	6.000
Ramader 4	✓	✓	✗	6.000 + 6.000
Ramader 5	✗	✗	✓	600 – 1.500

Pitjor encara, si s'emmarquen en un mercat de comercialització del producte que no pot competir amb els preus de les grans superfícies, tot i que ostenten qualitats organolèptiques i de gestió ambiental molt superiors. Aquesta és justament una de les vessants amb possibilitats de viabilitat en poder oferir carns de molt alta qualitat, en una lliga de productes alimentaris de quilòmetre zero o de slow food, que és un dels sectors agroalimentaris en creixement en l'actualitat. A més, s'obté un benefici ambiental en la reducció d'emissions de CO₂ ja que s'aposta per un consum de

constructiva, que en alguns casos són un munt de rocam desordenat. El mal estat de les pistes i els camins d'accés a les zones de pastura també s'inclou i els ramaders les veuen com a un factor important de millora.

productes locals de proximitat i de reducció del transport de llarga distància.

En els aspectes positius s'ha de tenir present que la ramaderia extensiva ha contribuït, de la mà dels conreus de farratges, al disseny d'un paisatge en mosaic amb una potencialitat ben marcada pel que fa la biodiversitat ecològica i al control de biomassa en el sotabosc que és una font d'ignició en els incendis forestals.

El fet d'existir pocs ramats, però amb diversitat de bestiar dóna l'oportunitat a un aprofitament òptim dels recursos pastorals de la muntanya i a una gran extensió aprofitada de superfície de la finca.

De la relació del bestiar amb l'entorn se n'ha extret la importància d'una bona adaptabilitat de les races autòctones feréstegues a un terreny abrupte en el qual s'hi poden desenvolupar bé amb els moviments de transtermitància, fet que provoca un màxim aprofitament de recursos d'aliments naturals i una disminució de les despeses en l'adquisició de pinso. Unes reduccions de les despeses, complementades amb els fems propis amb què adoben de forma natural els conreus de trepadella i alfals, i disminueixen els costos de la compra d'adobs a l'exterior amb origen químic i no orgànic.

Un aspecte clau és la riquesa global de recursos a oferir en el sector del lleure. Aspectes multidisciplinaris inacabables com els naturals, culturals, arquitectònics, gastronòmics, rutes de descoberta a peu i a cavall, són els complements que la muntanya posa a disposició d'una possible gestió viable i sostenible del sector que

poden donar recursos econòmics suficients i de població futura fixada a la vall.

Conclusions

S'han extret les conclusions i posteriorment s'han dividit per àmbits o dimensions: la socioeconòmica, l'ecològica, la política i la patrimonial. En la dimensió socioeconòmica, la manca de generacions continuistes en el sector ramader i la pèrdua de coneixements culturals ancestrals de la relació amb la muntanya i el bestiar, fan perillar greument l'activitat. La població de la vall d'Alinyà presenta una població força envellida, amb una mitjana d'edat de 60 anys. La reducció de les explotacions de ramaderia extensiva superen el 80% en les últimes dues dècades. La costosa mantenció de l'activitat i la poca producció alimentària l'ha fet subsistir amb dependència d'ajuts econòmics provinents de subvencions o de complements per la venda de bestiar menor d'aviram i conills o de trumfos.

En l'àmbit ecològic s'ha constatat, amb la comparativa dels treballs retrofotogràfics, el creixement i la recuperació de la massa forestal dels boscos per l'abandonament progressiu dels conreus i de les explotacions ramaderes. Per tant, estem davant d'una pèrdua del paisatge en mosaic tant interessant per la seva major biodiversitat i d'un augment del risc d'incendis de grans dimensions i una disminució de la disponibilitat de recursos hídrics. La ramaderia extensiva amb una càrrega ramadera adequada (veieu taula 4) a la vall és l'eina clau de control dels riscos i de formació del paisatge recomanable.

Pel que fa els moviments de la cabana ramadera, el 100% dels ramats realitzen alguna transtermitància. El 60% de les explotacions practica algun període d'estabulació i el 40% restant fa un aprofitament de les pastures durant tot l'any. Els ramats fan un aprofitament diferenciat de les unitats pastorals, amb una càrrega ramadera entre els 0,06 UBG/ha de la zona Distal i els 0,67 UBG/ha de la zona Intermèdia. El balanç de CO₂

equivalent mostra un flux net de segrest de C de 399,76 t/any de les zones de pastura en relació a les emissions de CH₄ de la fermentació entèrica dels animals.

Taula 5. Càrrega ramadera per tipus de ramat

Explotació	Tipus bestiar	Càrrega ramadera
Boví 1	Boví	0,11
Boví 2	Boví	0,48
Oví	Oví	0,11
Cabrum	Cabrum	0,17
Equí	Equí	0,17

La dimensió política passa pel sedàs de la PAC i la seva imminent reforma, que pot accelerar els processos d'abandonament definitiu de l'activitat ramadera a la vall. És necessari que es defensin els valors característics de la ramaderia mediterrània de muntanya, de petites explotacions i d'ús de races autòctones que no opten per grans produccions. Per tant, el suport ja no pot seguir arribant en forma de subvenció econòmica de subsistència, sinó d'un veritable suport a un sector en perill d'extinció que aporta infinitat de valors afegits a la conservació del territori, del paisatge, de la biodiversitat, de la població i de l'economia local.

La riquesa patrimonial és la gran desconeguda de la vall, principalment pel seu estat precari a causa de l'abandonament progressiu de les activitats de muntanya. Els camins d'accés juguen un paper clau de cara a la recuperació d'aquests equipaments, a la recuperació del seu ús i de descoberta cultural en l'aspecte del lleure. De la mateixa manera que amb les bordes, altres peces de patrimoni similars, com les tines vinícoles del Pla de Bages, han potenciat l'atracció

de la gent per conèixer-les i s'ha instaurat la recuperació de tines, barraques i murs de pedra seca, fins i tot amb concursos anuals. Es va visitar el 18% de les bordes censades per la Fundació de les quals el 60% estan en bon estat, el 20% en estat fràgil i el 20% restant en ruïnes. De les bordes en bon estat el 89% són utilitzades per la gent de la vall.

Existeixen mancances que es poden redirigir amb urgència, de forma imminent i altres mesures a implantar en diversos terminis per poder mantenir i potenciar el futur i la viabilitat de l'activitat ramadera. El valor de tenir el paisatge a mà, amb total disponibilitat de modelació és el recurs bàsic per poder atraure tot un seguit de propostes basades en el lleure i amb la descoberta i ubicació geogràfica de la vall per part de la ciutadania, que al principi de l'article ja apareix, com la principal mancança detectada. Aquesta potencialitat i necessitat de conservació ha de sortir a fora de la vall amb l'objectiu d'assolir les adequades fórmules de gestió i protecció de la muntanya d'Alinyà, per part de les entitats i administracions. S'han d'assumir quins són els usos complementaris de la producció alimentària, que la ramaderia extensiva ofereix i valoritzar-los de tal manera que se n'asseguri l'existència i el coneixement, portes enllà.

Els dos recursos bàsics del sector primari, els trumfos amb la patata del bufet com a màxim exponent i la carn de qualitat no es troben fàcilment, ni és prou visible la seva presència a la vall, fet poc comprensible per donar a conèixer la riquesa que pot oferir el sector agroramader.

Bibliografia

- ALCAÑÍZ J,M, et al.; 2005. El paper dels sòls de Catalunya en el canvi climàtic.
- BESALÚ, A. et al.; 2011. Gestió silvopastoral dels boscos mediterranis: el cas del massís de les Gavarres.
- CRESPO, M.; 2011. Pla de gestió de la finca solà i comes. Bellver de Cerdanya.
- LLEBOT, J.E.; 2006. L'Estat del medi ambient a Catalunya. Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals
- NOGUERA, J. MAYNEGRE, J.; 2010. Proposta d'ordenació de les pastures, planificació i càlcul de la càrrega ramadera de la muntanya d'Alinyà. Gestrum Integral SCP. Muntanya d'Alinyà.
- TAULL, M.; BAIGES, T.; 2010. El pasturatge amb bestiar boví de zones de bosc: planificació de l'aprofitament ramader, gestió de l'arbrat i del matoll, en Pastures i prevenció d'incendis. Consorci Forestal de Catalunya.